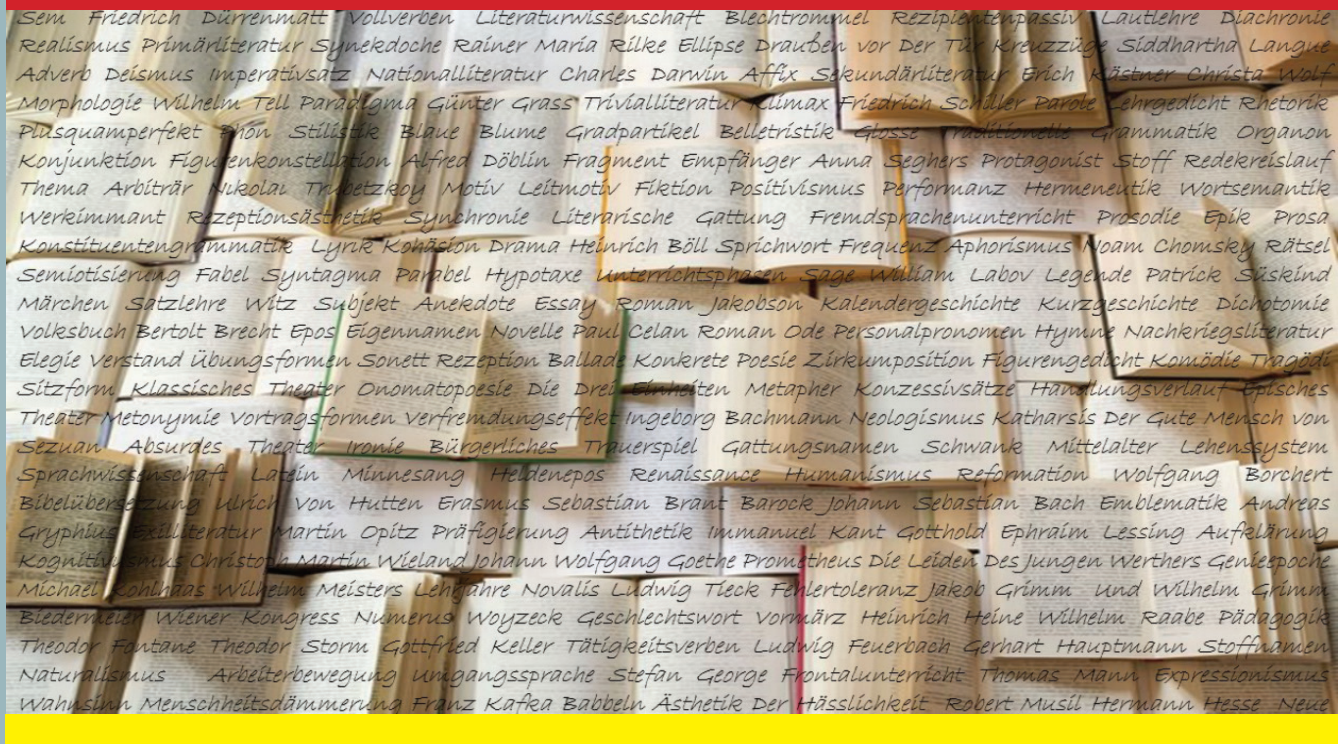
SCHRIFTEN ZUR SPRACHE UND LITERATUR

VOL III

Editors:
Tahir Balcı
Ali Osman Öztürk
Ergün Serindağ

IJOPEC PUBLICATION
London ijopec.co.uk Istanbul

SCHRIFTEN ZUR SPRACHE UND LITERATUR III

Edited By
Tahir Balcı
Ali Osman Öztürk
Ergün Serindağ

Schriften zur Sprache und Literatur III

(Edited by: Tahir Balcı, Ali Osman Öztürk, Ergün Serindağ)

IJOPEC PUBLICATION
London ijopec.co.uk Istanbul

IJOPEC Publication Limited
CRN:10806608
615 7 Baltimore Wharf
London E14 9EY
United Kingdom

www.ijopec.co.uk
E-Mail: info@ijopoc.co.uk
Phone: (+44) 73 875 2361 (UK)
(+90) 488 217 4007 (Turkey)

Schriften zur Sprache und Literatur III
First Edition, March 2019
IJOPEC Publication No: 2019/01

ISBN: 978-1-912503-64-3

No part of this book may be reproduced, stored in a retrieval system, transmitted in any form or by any means electronically without author's permission. No responsibility is accepted for the accuracy of information contained in the text, illustrations or advertisements. The opinions expressed in these chapters are not necessarily those of the editors or publisher.

A catalogue record for this book is available from Nielsen Book Data,
British Library and Google Books.

The publishing responsibilities of the chapters in this book belong to the authors.

Printed in London.

Composer:
Çelebi Şenel

Cover Illustrators designed by Freepik

CONTENTS

VORWORT 5

1. PROPRIETES DE MISE EN TITRE DANS LES FAITS DIVERS FRANÇAIS ET TURCS: QUE DISENT LES TITRES DES FAITS DIVERS AUX APPRENANTS TURCOPHONES DE FRANÇAIS? 7
Mustafa Mavaşoğlu

2, UNE ETUDE DES ERREURS DE MORPHOLOGIE VERBALE DANS LES RECITS ORAUX DES APPRENANTS DE FRANÇAIS LANGUE ETRANGERE 19
Mustafa Mavaşoğlu

3. DIE INTERLINGUALE ÜBERSETZUNG VON UNTERTITELN 27
Aylin Seymen

4. DÜZENLEME DÖNÜŞÜM İŞLEMİNDEN KAYNAKLANAN MAKİNE ÇEVİRİSİ HATALARINA ARİTMETİKSEL BİR YAKLAŞIM.....35
Özge Sinem İmrağ

5. DIE SPRACHE AUF DEM BASAR 43
Munise Aksöz, Umut Balcı

6. KURZ- UND KOSEFORMEN DER DEUTSCHEN UND TÜRKISCHEN VORNAMEN 51
Dursun ZENGİN

7. KONTRASTIVE ANALYSE DEUTSCH-TÜRKISCHER PHRASEOLOGISMEN IM BEREICH ‚OHR' BZW. ‚KULAK' UND DIE MÖGLICHKEIT IHRER ANWENDUNG IN VERSCHIEDENEN UNTERRICHTSFÄCHERN AN DEN DEUTSCHABTEILUNGEN 59
Tahir Balcı

8. MÄNNER-DISKURS ÜBER FRAUEN EINE FELDFORSCHUNG IN DEN *KAHVEHANE* VON ADANA.....67
Bekir Özgün

9. DİLBİLİMSEL BİR OLGU OLARAK PAZAR DİLİ.....77
Yasemin Darancık

10. DİLBİLGİSEL YERLEŞTİRME.....83
Tahir Balcı

11. PLURILINGUALISM AND PLURICULTURALISM IN THE CEFR COMPANION VOLUME 93
Erkan Yüce

12. THE CONTRIBUTION OF SPEECH ACTS IN RAISING PRAGMATIC AWARENESS IN EFL CLASSROOMS 101
Gülden Tüm, Figen Yılmaz Yanpar

13. INVESTIGATING FORMS AND FUNCTIONS OF INSTRUCTIONS IN TEACHER TALK.....111
Ayça Dinçer, Hatice Çubukçu

14. LEARNER AUTONOMY IN THE EPOSTL AND IMPLICATIONS FOR LANGUAGE TEACHING DEPARTMENTS.....125
Erkan Yüce

15. ALMANCA VE TÜRKÇEDE SIFATLARIN FARKLI SÖZCÜK TÜRÜ OLARAK KULLANILMASI VE ALMANCA DERSİNDE UYGULANMASI 133
Şifa Poyraz, Munise Aksöz

16. YABANCI DİL OLARAK TÜRKÇE ÖĞRETİMİNDE ÖĞRETMEN PROFİLİ 145
Gülden Tüm

17. MEINUNGEN UND EINSTELLUNGEN ZU DEN SPRACHFERTIGKEITEN: ERGEBNISSE DER VERSCHIEDENEN JAHRGÄNGE AN DER ABTEILUNG LEHRAMT DEUTSCH.....153
Yasemin Darancık

18. AUSWIRKUNGEN VON PRÜFEN, TESTEN UND EVALUIEREN IM DAF-UNTERRICHT 169
Mukadder SEYHAN YÜCEL

19. DIE ROLLE DER BEGABUNG UND MOTIVATION BEIM FREMDSPRACHENERLERNEN.....179
Mehmet Avci

20. GEÇMİŞİ DOĞRU YARGILAMAK. "GÖREV" VE "OTORİTE" KAVRAMLARININ İZİNDE LENZ'İN "DEUTSCHSTUNDE" BAŞLIKLI ROMANI 191
Bekir Zengin

21. AKİF PİRİNÇÇİ'NİN "YİN" VE COLIN FALCONER'İN "BİR HÜRREM MASALI" ADLI YAPITLARINDA ERKEK VE KADIN İMGESİNDE AŞK VE ŞİDDET İZLEKLERİ.....203
Cavidan Çöltü İmren

22. ÇIPLAK DENİZ ÇIPLAK ADA ROMANINDA GÖÇ.....213
Alev Önder

23. *SARAYLI AŞK* ANLAYIŞININ KÖKENİ: TRUBADURLAR 225
Serkan Demiral

24. DER TRAUM ALS *ORT OHNE ORT* IN DEM WERK *TRAUMNOVELLE* VON ARTHUR SCHNITZLER 231
Kadir Albayrak

25. REFLEKTIONEN DES MYTHISCHEN IN TÜRKISCHEN VOLKSMÄRCHEN 239
Meral Ozan

26. DIE REFLEXION DER FAULHEITEN *DOLCEFARNIENTE, PROKRASTINATION* UND *TACHINOSE* IN AUSGEWÄHLTEN MÄRCHEN DER BRÜDER GRIMM 253
İlker Çöltü

27. EIN UNTERRICHTSKONZEPT ZUR ANWENDUNG DER TÜRKISCHEN MIGRANTENLITERATUR IM DAF-UNTERRICHT 263
Ali Osman Öztürk, Umut Balcı

28. DEPRIVATION ALS SOZIALES PROBLEM REFLEKTIERT AM ROMAN „UNTERM RAD" VON HERMANN HESSE 273
Cavidan Çöltü İmren

29. THE AFTERMATH OF THE COLONIAL TRAUMA AND THE TRAUMA OF WHITENESS: BOOK BURNING AND BOOK WRITING AS WAYS OF RECOVERY IN JEAN RHYS 281
Mevlüde Zengin

30. 'ALMAN GELİN' ROMANINDA ALMANYA'DA VE TÜRKİYE'DE ALMANLAR ARACILIĞIYLA İSLAMI YAYMA POLİTİKASI.....291
Munise Aksöz

31. HEINRICH BÖLL'ÜN "ANSICHTEN EINES CLOWNS" ADLI ROMANINA TEMATİK BİR BAKIŞ.....305
Bülent Kırmızı

32. TOPLUMSAL KİMLİK VE İNGİLİZ MİLLİ MARŞI.....313
Ayşegül Demir

10

DİLBİLGİSEL YERLEŞTİRME[1]

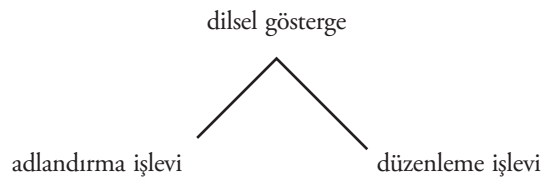
Tahir Balcı[2]

1. DİLİN İŞLEVLERİ VE *DURUM* KAVRAMI

Farklı kuramlara göre değişik biçimlerde tanımlansa da, dilin asıl işlevinin yazılı ya da sözlü iletişim aracı olduğu bir gerçektir. Dilbilim – dilbilgisi kuramlarındaki farklılık, aynı olan bu olgunun farklı özelliklerini öne çıkarmak, dilin işlevini farklı gözlerle görmek ve farklı yöntemlerle betimlemekten ibarettir. Dilbilgisi Felsefesi kitabının "Hermeneutik und Grammatik" bölümünde yorumbilim (Hermeneutik) ve dilbilgisi ilişkisini irdeleyen Köller (1988: 355-356), psikolog ve dilbilimci Karl Bühler'in Platon'un Kartylos'una dayandırdığı görüşlerini bu bağlamda değerlendirmektedir. Buna göre K. Bühler dilin üç işlevi olan betimleme işlevi (Darstellungsfunktion), ifade işlevi (Ausdrucksfunktion) ve çağrı işlevini (Appellfunktion) sırasıyla *eşya veya konu* (Dinge oder Sachverhalte), *konuşucu* (Sprecher) ve *dinleyici* (Hörer) ile eşleştirmekte ya da örtüştürmektedir:

- betimleme işlevi (Darstellungsfunktion) → eşya veya konu (Dinge oder Sachverhalte): Çünkü burada içeriklerin sembollerle temsil edilmesi söz konusudur.
- ifade işlevi (Ausdrucksfunktion) → konuşucu (Sprecher): Çünkü burada dilsel göstergeler bildirim amacıyla kullanılmaktadır.
- çağrı işlevi (Appellfunktion) → dinleyici (Hörer): Çünkü dilsel göstergeler dinleyiciyi belli bir konuda harekete geçirme niyetiyle kullanılır.

Karmaşık olan bütün sistemlerin mantıksal olarak "düzenleyen" ve "düzenlenen" olmak üzere iki altişlevinin olduğunu söyleyen Köller (1988: 59-60) dilsel göstergelerin bu anlamda kategorik yapılandırmaya yarayan *adlandırma işlevi*nden (Nennfunktion) ve bunların yorumlanması ve eşgüdümü görevini üstlenen *düzenleme işlevi*nden (Ordnungsfunktion) söz etmektedir:

Adlandırıcı (Nennzeichen) ve *düzenleyici* (Organisationszeichen) göstergelerin ancak ilişkisel / göreceli olarak belirlenebileceğini söyleyen Köller (agy.), bunun sonucu olarak adlandırıcı göstergelerin farklı karmaşıklık derecelerine sahip olduklarını ve biçimbirim, yalın sözcük, birleşik sözcük, tümce ya da bir metnin bölümü olabileceklerini belirtmektedir. Buna göre dilbilgisel işaretler/göstergeler (grammatische Zeichen)[3] işlevsel açıdan düzenleyici (organisierend) ve yorumlayıcı (interpretierend) olan dilsel göstergeler sınıfına dâhildir.

1 Bu çalışma, Çukurova Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi tarafından desteklenen 10841 numaralı proje kapsamında yapılmıştır.

2 Prof. Dr., Çukurova Üniversitesi

3 Köller (1988: 12) dilbilgisi kavramının sadece dilbilgisel açıdan düzenleyici biçimbilgisini (Morphologie) içermediğini, anlamın da bu kavramın içine etegre edilmesi gerektiğini belirterek "dilbilgisel biçimler"in "dilbilgisel göstergeler" olduğunu söylemektedir.

Dilin bu günkü gelişim düzeyine dil sistematiği açısından bakıldığında dilin betimleme işlevinin anaişlev olduğunu ve diğer işlevlerin tamamının buna tabi olduğunu söyleyen Köller (1988: 356), dilin oluşum ve gelişim sürecine göre ifade ve çağrı işlevlerinin temel işlevler olarak görülmesi gerektiğini, nitekim çocukların bile içgüdü, heyecan, duygu ve arzularını bildirmek, çevrelerindeki varlıkları adlandırmak için bu işlevlerden yararlandıklarını, hayvanların göstergeler sisteminde bile bu iki temel işlevin gerçekleştiğini belirtmektedir.

Dilin betimleme işlevi için sözcüksel göstergelerin yanında hem düzenleyici hem yorumlayıcı dilbilgisel göstergelerin de gerektiğini belirten Köller (agy.) düzenleyici bütün dilbilgisel göstergelerin dilin betimleme işlevli göstergeler sınıfına ait olduğunu; buna karşılık tercihen ilgeç, bağlaç, zaman ve durum (hâl) ekleri gibi kişilerüstü (überindividuell) yorumlayıcı bir bakış açısını yansıtan dilbilgisel göstergelerin betimleme işlevi gören göstergeler olarak sınıflandırılması gerektiğini söylemektedir. Böylece Köller, durum eklerinin kişilerüstü bir bakış açısıyla diğer dilsel göstergelerin bilgi değerini nitelediğini söylemiş olmaktadır.

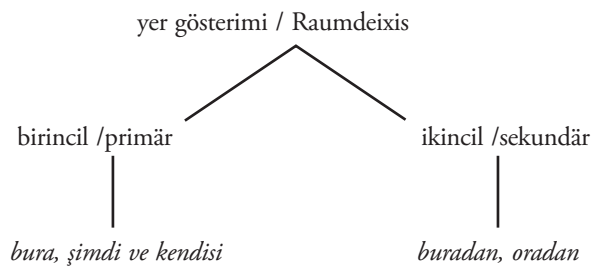
2, TÜMCE İÇİNDEKİ İLİŞKİLERİ DÜZENLEYEN OLGULAR

Tümceyi oluşturan sözcükler arasındaki ilişkiler düzenleyen dilsel olgulardan söz edecek olursak; ilgeçler (Adpositionen), sözdizim (Syntax), bürün (Intonation, Prosodie) ve durum (Kasus) akla gelir (Bak. Helbig&Buscha 2013: 255).

Elbette yukarıda adı geçen ilişkilerin düzenlenmesinde ilgeç, sözdizim, bürün ve durumun yanında, yerimizi ve yönümüzü belirlememizi sağlayan anlamsal unsurlar dil kullanımında belirleyici bir özelliğe sahiptir. Tersi durumda nerede olduğumuzu, nereden geldiğimizi ya da nereye gideceğimizi bilmemiz olanaksızdır. Yer ya da mekân deneyimini ve ve anlamını *Raumsemantik* başlığı altında konulaştıran Dürr&Schlobinski (2006: 187 vd.) bu bağlamda *yer bilgisi*ni irdelemektedir. İyi bilemediğimiz bir yere gittiğimizde sorduğumuz bir dükkânın, bir evin bir okulun vs. yeriyle ilgili bilgi veren kişi, sahip olduğu yer bilgilerini konumuna göre kendi bilgisini de sürekli güncellemek zorundadır. Yer / yol tarifi yaparken bilinme olasılığı yüksek cadde, sokak, kurum, levha gibi ilgi noktalarından yararlanır. Bu ilgi noktaları sayesinde bilgi edinmek isteyen kişi adeta kafasında bir harita oluşturuyormuş gibi yer bilgisini yapılandırır. Dürr&Schlobinski (2006: 188) bunu *bilişsel harita* (kognitive Landkarte) diye tanımlamaktadır. Bilgi veren kişi yeterli bilgi verdiği takdirde soran kişi amacına ulaşabilir. Yer bilgisinin aktarılmasında dillerin yapısal özelliklerine göre öncelikle belirteçler, eylemler, ilgeçli öbekler ve bazı ad durumları kullanılır.

Bilişsel harita, <konuşucu> ve <burada ve şimdi> üzerinde yapılandırılır; <burada>, <konuşucu>nun bulunduğu nokta anlamına gelir. Konuşucu zaman zaman zihninde dinamik bir harita şeklinde tarifle ilgili yerleri tasavvur eder, zaman zaman da akılda tutulabilecek sabit noktaları referans noktası olarak kullanır.

Dürr&Schlobinski (2006: 188), K. Bühler'e dayanarak birincil (temel) yer gösterimi (primäre Raumdeixis) ve ikincil yer gösterimi (sekundäre Raumdeixis) olmak üzere iki tür yer gösteriminden söz etmektedir:

Örnek olarak bir yol tarifinde birincil yer gösteriminin koordinatlarını belirleyen şey, konuşucunun *bura, şimdi ve kendisi*dir (Das Hier, Jetzt und Ego) ve konuşucu temel yer gösterimini Almancada <hier>, <da>, <dort>, Türkçedeyse <burada>, <şurada>, <orada> göstergeleriyle ifade eder.

Yer gösterimi için kullanılan ifadeler her dilde aynı olmayabilir. Almanca ile Türkçe arasında bu anlamda koşutluk mevcutken, İngilizcede <here>, <there> şeklinde ikili bir yer gösterimi söz konusudur. Bazı dillerde yerin mesafeleri daha çok ayrıntılandırılır, hatta ilgili yerin şekli, boyutları ve canlı olup olmaması önemli rol oynar (Bak. Dürr&Schlobinski (2006: 190). Japoncada da mesafelerin ifadesi oldukça farklıdır: *koko* (konuşucuya yakın bir cisim için), *soko* (dinleyiciye yakın bir cisim için) ve *asoko* (dinleyiciden ve konuşucudan uzak bir cisim için) [Deutscher 2014: 130vd.]. Deutscher (agy.) bu bağlamda Revere Perkins'in bir araştırmasına dikkat çekmekte ve bir sözcüğün içerik yoğunluğu ile toplumun karmaşıklığı[4] arasında bir ilişki olup olmadığını irdelemektedir. Neticede toplumun karmaşıklık düzeyi ile bir sözcükte mevcut anlamsal ayrıntılar (anlamsal birimlerin çokluğu) arasında bir ilişkinin mevcut olduğu iddia edilmekte ve toplumun karmaşıklık düzeyi arttıkça sözcüklerin karmaşıklık düzeyinin düştüğü belirtilmektedir. Bir toplum ne kadar basit/yalın ise, yani medeniyet, sanat, teknoloji ve bilimdeki düzeyi ne kadar düşükse sözcüklerin anlamlarını o kadar ayrıntılandırır. Bu durum şöyle açıklanmaktadır: *samimiler* ve *yabancılar* arasındaki iletişimle ilişkilendirilmektedir. Karmaşık olmayan yalın toplumlarda insanlar birbirini daha yakından tanır, dolayısıyla iletişim için daha az sözcüğe gereksinim duyarlar. Oysa karmaşık toplumda insanlar birbirine daha çok yabancıdır ve iletişim için daha çok konuşmak, daha çok sözcük kullanmak zorundadır. Dolayısıyla sözcükler kullanıldıkça aşınır, bitişir, ekleşir. değişir. Karmaşık toplumlar heterejon bir kültüre sahiptir ve genellikle çkdilllilik sözkonusudur. Almanya'da yaşayan Türklerin kullandıkları Pidgindeutsch / Türkendeutsch / Kanakendeutsch ya da son yıllarda Türkiye'ye yerleşen Suriyelilerin kullandıkları kırık Türkçenin oluşum süreci bu bağlamda düşünülebilir.

Dürr&Schlobinski'ye göre (2006: 190) ikincil yer gösteriminden söz edebilmek için birincil yer gösterimi şarttır. Çünkü ilgili yer için sıfır noktası <buradan> (<von hier aus>) belirnebebileceği gibi <oradan> (<von dort aus>) da belirlenebilir. Konuşucu noktasından belirlenen yer gösterimine *gösterimsel bakış açısı* (deiktische Perspektive), bir nesne noktasından belirlenen yer gösterimine *içsel bakış açısı* (intrinsische Perspektive), mutlak bir koordinat sistemi noktasından belirlenen yer gösterimine *asıl bakış açısı* (kardinale Perspektive) denmektedir. Gösterimsel ve içsel bakış açılarının sıfır noktası, konuşucunun bedenidir. Gösterimsel bakış açısında beden dikey (yukarıda-aşağıda) ve yatay (sağda-solda, önde-arkada) düzlemde boyutlandırılır. İçsel bakış açısında ise sıfır noktası konuşuşu değil, bedeninin mecazen aktarıldığı bir nesnedir. Gösterimsel bakış açısıyla yerleştirme sadece konuşucunun nerede olduğunun bilinmesi durumunda mümkün iken, içsel bakış açısıyla yerleştirme, konuşucu bağlamından bağımsız olarak anlaşılabilir. *Asıl bakış açısı*nın referans noktası yönler ya da coğrafi yerlerdir. Örneğin Adana'da *Uğur Mumcu Bulvarı* noktasından *Çukurova Üniversitesi Yerleşkesi*ni tarif ederken *Anacaddeden aşağıya doğru git, İller Bankası Kavşağından güneye dön ve setin üstünden dümdüz gidip sola dön, oradan yukarıya doğru devam et* derken kullandığımız *anacaddeden*, *aşağıya doğru, İller Bankası Kavşağından, güneye, set* (DSİ Barajı Seti) ve *yukarıya doğru* bu anlamda yön ve coğrafya bilgisi ifade ederler.

3. DİLBİLGİSEL YERLEŞTİRME VE DURUM KAVRAMI

Durum ya da hâl, yüklemi işlevsel açıdan tümleyen, amaçlanan sözceyi niteleyen adsal ögelerin girdiği dilbilgisel biçimlerdir. Farsça ve Fransızca gibi bazı dillerde pek az dilde durum kategorisi yoktur; birçok dilde mevcut

4 Nüfus, sosyal katmanlar, ekonomik yapı ve meslekte uzmanlaşma gibi etmenler karmaşıklık için geçerli parametrelerdir.

olmasına karşın ad durumlarının sayısı dilden dile büyük değişkenlik göstermektedir. Hatta aynı dil içerisinde bile kaç ad durumu olduğu konusunda görüş birliği mevcut değildir. Bu uzlaşmazlıkların en önemli nedeni, durumsallık koşulu olarak bir eylemin / yüklemin tümleci olması gerekip gerekmediği konusudur. Kimi dilbilimciler dolaysız/dolaylı tümleç (direktes/indirektes Objekt) ya da eyleyen (Aktant, Ergänzung) olmayı ad durumu olabilmenin önkoşulu sayarken ve buna göre belirten durumunu (Genitiv) Türkçenin ad durumlarından saymazken, kimileriyse Eski Türkçe – Yeni Türkçe ya da biçim – anlam gibi farklı dilsel olguları karıştırarak ad durumu sayısını yirmiikilere çıkarmaktadır.

Durumun bilişsel (kognitiv) açıdan ayırt edici bir işlevinin olup olmadığı konusunu tartışan Köller (1988: 91), örnek olarak H. Glinz'in Almancanın durum kavramında böyle bir işlev gördüğünü ve yalın durumu "Grundgröße" (temel birim), belirten durumunu "Anteilsgröße" (pay birimi), yönelme durumunu "Zuwendgröße" (yön birimi) ve belirtme/yükleme durumunu "Zielgröße" (hedef birimi) olarak değerlendirdiğini; buna karşılık G. Helbig'in durum kavramında bilişsel bir ayırtedicilik görmediğini belirtmektedir. Köller'in kendisi durum kavramının çokişlevliliğini ve karmaşıklığını kabul etmekle birlikte, yapısalcı açıdan bakıldığında durum kavramının bilişsel bir karşılığının olduğunu tümce içindeki rollerin ancak belli durumdaki adlar yardımıyla birbirinden ayırt edilebildiğini ve görevlerini yerine getirebildiğini savunmaktadır.

Bilindiği üzere evrensel dilbilgisi (Universalgrammatik) bir dilde kapalı ve açık değişkenler olmak üzere iki tür parametrenin varlığından söz eder. Açık parametreler dilden dile büyük farklılıklar gösterdiği gibi aynı dil içinde de sosyal, teknik, bilimsel, kültürel ve dilsel vb. gelişmelere / değişmelere koşut olarak gelişir ve değişir. Gelişme ve değişmeler genellikle zordan kolaya, karmaşık yapıdan yalın yapıya doğru olur (vom Markierten zum weniger Markierten).

Deutscher (2014: 133) dilsel *yıkım* ve *yaratım* sürecinde bazen yıkılan ekler kadar yeni ekler ortaya çıktığını, bazen de yaratılan ekten ziyade eklerin yok olduğunu belirtmektedir. Bunun en iyi örneğinin 6000 yıl önce Hint-Avrupa dilinin sekiz ad durumuna sahip olduğunu; tekil, çoğul ve ikil dikkate alındığında yirmiden fazla durum ekinin söz konusu olduğunu söylemektedir.

Eski Almancada da Bulunma (Lokativ) ve çıkma (Ablativ) durumları mevcutken bu gün olmaması, hatta belirten durumu (Genitivobjekt) gerektiren eylemlerin de yerlerini yavaş yavaş belirtme durumuyla (Akkusativobjekt) kullanılması bunun en güzel örneğidir. Buna göre durum kavramı evrensel dilbilgisinin ögesi değildir. Derin yapıdaki bir durumun yüzeysel yapıdaki karşılığı dilden dile farklılıklar gösterir. Aynı anlamı farklı diller farklı dilbilgisel kategorilerle / ögelerle dile getirebilirler. Mesela anlamsal durum (Tiefenkasus) olarak "bulunma" Almancada da Türkçede de vardır. Fakat dilbilgisi kategorisi olarak Türkçede bulunma durumu (Lokativ) / çıkma durumu (Ablativ) / birliktelik durumu (Komitativ) / bulunma nesnesi (Lokativobjekt) / çıkma durumu nesnesi (Ablativobjekt) / birliktelik durumu nesnesi (Komitativobjekt) gerektiren eylemler varken Almancada yoktur. Almanca bunların yerine ağırlıklı olarak ilgeçli ad durumlarından (Präpositionalkasus, Präpositionalobjekte) yararlanmaktadır.

Bu tartışma bağlamında aklımıza hemen eşanlamlı olan, fakat farklı ad durumlarıyla kullanılan bazı eylemler gelmektedir:

- Die Sekretärin steht ihrem Kollegen bei.
- Die Sekretärin unterstützt ihren Kollegen.
- Modayı izliyorum.

- Modaya uyuyorum.

Gerek Almanca gerekse Türkçe tümce çifti, Köller'in (1988: 91) bahsettiği varoluşsal (ontologisch), durumsal (situativ) ve bilişsel (kognitiv) açıdan aynı olmakla birlikte dilbilgisinde farklı biçimbirimlerle karşılanmaktadır. Kolaylıkla çoğaltılabilecek bu örnekler ad durumlarının yüzeysel yapıda bire bir bilişsel karşılıklarının olduğunu kabul etmenin çok tartışma götüreceğini göstermektedir.

Soyut ya da somut göndergelerin (nesnelerin, kavramların) dile yansıması ve bu yansımanın somut biçimi olan sözcükler arasındaki ilişkiler her dilde aynı olmayabilir. Aynı dildışı gerçekliği kodlamak için Fransızca biçimsel (morfolojik) bir duruma gerek duymazken, Ural dillerindeki dilsel yerleştirme (grammatische Lokalisation) sistemi son derece ayrıntılıdır. Almanca dörtlü bir durum sistemine sahipken,[5] Fincedeki 14 ad durumunun dokuzu dilsel yerleştirme ile ilgilidir. Dilsel yerleştirme kavramı açısından merkez nokta "Nere?" / "Wo?" kabul edilirse, "Nereden?" / "Woher?" ve "Nereye?" / "Wohin?" ondan türeyen biçimlerdir. Buna göre Fince, "iç yerleştirme"yi ("Wo?" / Innen-Lokalisation, Interiorkasus, engl. *interior cases*) ifade etmek için *Inessiv*, *Illativ* und *Elativ*'i; "dış yerleştirme"yi ("Woher?" / Außen-Lokalisation, *Exteriorkasus* (engl. *exterior cases)* ifade etmek için Adessiv, Allativ ve Ablativ'i kullanmkatadır. Bunlara ek olarak genel yer durumları (allgemeine Lokalkasus, *general local cases) diye adlandırılan* Essiv, Translativ ve Partitiv söz konusudur. Macarcada da benzer dilsel yerleştirme kategorilerinin olduğu görülmektedir (Bak. Wiese 2004: 10-):

non- dynamisch (Lokativ)	dynamisch		
	zielbezogen (Allativ)	startbezogen (Ablativ)	
Adessiv	*Allativ*	*Ablativ*	——
Inessiv	*Illativ*	*Elativ*	interior
Superessiv	*Sublativ*	*Delativ*	exterior

3.1. Wiese'ye göre durumsal yerleştirme konusundaki anlayışları

1) Nereye? → Nere(de)? ← Nereden? Gerek yalın gerekse ilgeçli ad durumlarının özünü bu boyut oluşturur ve Hjelmslev buna "yön" (Richtung, direction) adını verir. Bu üç dilsel yerleştirme biçimi de kendi aralarında ikiye ayrılır: a) Nere(de)? (Kasus des Wo → lokative und essive Kasus), b) Kasus des Wohin? und Woher? → direktionale Kasus). Aynı eser ve yerde J. Lyons'un *lokativ/essiv – direktional* ikilisi yerine *statisch – dynamisch* ikilisini tercih ettiği belirtilmektedir.

5 İlgeçli ad durumları bu dört temel durumdan türeyen durumlar olarak görülebilir. Bu bağlamda dilsel yerleştirme (sprachliche Lokalisaiton) ifade eden belirtme durumu /Akkusativ (Adil betritt den Saal), belirteçler (Adem wohnt hier) vb. dilsel ögeler sistemsel sınıflandırma açısından dikkate alınmalıdır.

2) L. Hjelmslev'in Kohärenz[6]/Inkohärenz[7] (Verknüpfungsenge/Intimität[8]) ayrımına göre dilsel ögeler bir şeyin *içinde – dışında*dır (innerhalb vs. außerhalb). Olumluluk / yakınlık (Kohärenz) *içinde,* olumsuzluk / mesafe veya uzaklık (Inkohärenz) *dışında* demektir. Bu yaklaşıma göre Fincede üç *iç durum*, üç *dış durum* ve üç *genel durum* olmak üzere dokuz tür dilsel yerleştirme durumu olduğu yukarıda belirtilmişti.

3) Wiese'nin (agy.) sözünü ettiği Hjelmslev'e ait başka bir dilsel-durumsal yerleştirme *vorn – hinten – oben - unten* (önde – arkada – yukarıda – aşağıda) gibi dörtlü bir karşıtlığa dayanmaktadır. *Nereye?* → *Nere(de)?* ← *Nereden?* karşıtlığından isteğe bağlı olarak çoğaltılabilen ilgeçsiz dilbilgisel durumların sayısı bazı Kafkas dillerinde ondörde kadar çıkabilmektedir. Örneğin Lezgincede (Lesgisch) dört temel durumun (Absolutiv, Ergativ, Genitiv, Dativ) yanında beş „yer durumu"ndan (Lokativ-Kasus[9] → In-Kasus, An-Kasus, Auf-Kasus, Unter-Kasus, Hinter –Kasus) türetilen yer bildirme durumlarının sayısı 14'tür.

L. Hjelmslev'e göre (Bak. Wiese 2004: 15) bu üç boyut hiyerarşik bir yapıya sahiptir. Bunlardan birincisi (Direktionalität, Dynamik) evrensel dilbilgisinin ögesidir ve her dilde zorunlu olarak bulunur. *İç-dış karşıtlığına (*Innen-Außen-Dimension) ya da *yakınlığa* (Intimität) dayanan boyut, birinci boyutun açılımından ibarettir. Daha ayrıntılı dilsel yerleştirme kavramlarına gereksinim duyan diller (Lezgincede olduğu gibi) üçüncü boyutta sözü edilen *ön – arka – yukarı – aşağı* ilişkisini (vorn-hinten-oben-unten) ad durumu/hâli olarak dilbilgiselleştirirler.

3.2. Guy Deutscher'e göre dilsel yerleştirme

Dilbilgisel yerleştirme konusuna uzunca değinen dilbilimcilerden Deutscher (2014) evrensel dilbilgisinin ögeleriymiş izlenimi veren bu bakış açılarına yüzde yüz aykırı birçok dil örneği vermekte ve dilsel yerleştirmedeki farklılıkların nedenlerini irdelemektedir. Deutscher'e göre (2014: 185-) dilsel yerleştirmeyi sağlayan iki temel unsur *benmerkezli koordinat sistemi*[10] ve *coğrafi koordinat sistemi* olmakla birlikte, kimi zaman ikisi dışında kalan ve konuşmaya eşlik eden jestlerle de yer gösterimi yapılabilir.[11] Benmerkezli koordinat sistemi daha ziyade yakın yer tariflerinde, coğrafi koordinat sistemi ise daha çok uzak yer tarfilerinde tercih edilir. Benmerkezli koordinat sistemi daha yaygın olduğuna göre daha doğaldır; bunun nedeni bulunduğumuz noktadan hareketle *ön, arka, yan, sağ, sol* gibi koordinatları kolaylıkla belirleyebilmemizdir. Oysa coğrafi koordinat sistemi bizim dışımızda kalan *güneş, yıldızlar* ve *arazi yapısı* gibi etmenlere göre belirlendiği için daha soyut bir nitelik taşımaktadır.

Şimdi ilk akla gelen şey, belirtililik kuramına (Markiertheitstheorie) göre coğrafi koordinat sisteminin benmerkezli koordinat sistemine göre daha belirtili (markierter), daha ender ve doğallığa daha aykırı olduğunu, dolayısıyla bir dilde coğrafi koordinat sistemi varsa benmerkezli koordinat sisteminin de mutlaka olması gerektiği sonucuna varmamız gerekir. Oysa Guy Deutscher'in değişik kaynaklara dayanarak belirttiğine göre durum hiç de öyle değildir. Örneğin Avustralya'nın Kuzeydoğu kıyısında konuşulan Guugu Yimithirr dilinde benmerkezli koordinat sistemi kesinlikle kullanılmamaktadır ve sadece coğrafi koordinat sistemi mevcuttur. Guugu Yimithirr dilinde *sağ, sol* anlamına gelen sözcükler olmadığı gibi *ön* ve *arka* anlamına gelen sözcükler de bulunmamaktadır. Örneğin

6 Buradaki anlamıyla „bağ, ilgi".
7 Buradaki anlamıyla „bağsızlık, ilgisizlik".
8 Buradaki anlamıyla "yakınlık".
9 Buradaki *Lokativ* kavramı Türkçe bağlamında kullandığımız *Lokativ/bulunma durumu* ile eşanlamlı değildir.
10 Bu anlamda Kant'ın 1768'de yazdığı şu sözü ilginçtir: „Da wir alles, was außer uns ist, durch die Sinnen nur in so fern kennen, als es in Beziehung auf uns selbst steht, …" (Kant 2019).
11 *Şu tarafa doğru devam edin!* gibi.

Eyyam ağacın arkasında duruyor tümcesini Guugu Yimithirrde *Eyyam ağacın kuzeyinde duruyor* şeklinde ifade etmek gerekirdi. Yani dilsel yerleştirme *batı, doğu, kuzey, güney* sözcükleri ile yapılırdı.

Deutscher (2014: 195) Meksika'nın güneydoğusunda konuşulan Maya dili Tzeltal'den de bahsetmektedir. Bu dili konuşan kabile güneye doğru yikselen ve kuzeye doğru alçalan sıradağlarda yaşadıkları için coğrafi eksen olarak *batı – doğu – kuzey - güney* koordinatlarını değil, arazinin (dağların) coğrafi yapısından hareketle *yokuş aşağı* (bergab), *yokuş yukarı* (bergauf) ve *enine* (quer) ifadelerini kullanırlar. *Ağacın altındaki muzları getir* yerine *Yokuş aşağı / yokuş yukarı / enine (duran) muzları getir* tümcesini beklemeliydik. Arazinin yapısını dikkate alarak dilsel yerleştirme yapan başka bir dil de, Fransız Polinezya'sının Marquesas Adalarından konuşulmaktadır. Sözkonusu bu dilde dilsel yerleştirme *karaya doğru* (landeinwärts) ve *denize doğru* (seewärts) şeklinde anlatılır.

Dilsel yerleştirme konusunda bu koordinat sistemlerinin tümünü birden kullanan diller çoğunluktadır. Örneğin Türkçede neredeyse tümü mevcuttur. Bir dilde kullanılan koordiğnat sistemlerinin çokluğu o dilin daha iyi olduğu anlamına gelmekten ziyade daha farklı olduğu anlamına gelir. Çok ender dilsel yerleştirme sistemlerine sahip dillerin tuhaf olduğunu söylemek yerine, bu dilleri konuşan insanların yaşamına daha yakın, daha çok alışılmış, daha içkin olan etmenlere bakmak gerekir, dilbilim açısından daha doğal sayılan etmenler dilin böyle olmasını zorlayamaz. Ancak dillerarası etkileşim (Sprachkontakt) dilsel yerleştirme koordinat sistemlerinin de değişmesine sebep olabilir. Demek ki Deutscher'in (2014: 196) belirttiği gibi en geniş tanımıyla kültür insanların dilsel yerleştirmeyi farklı farklı yapmasına neden olmaktadır. Ancak dilsel yerleştirmedeki farklılıklar, insanların yer / mekânlar hakkından farklı düşünmelerini gerektirmemektedir. Eğer Guugu Yimithirr dilinde *önde* kavramını ifade edecek bir sözcük yoksa, bu dili konuşanlar bu kavramı anlayamaz diyemeyiz: Anlarlar, ama dilsel yerleştirmeyi farklı anlatırlar. Bu farklılıklar, kültürün / yaşam biçiminin ve koşullarının insanlarda oluşturduğu mutlak hislerden kaynaklanmaktadır. İnsanlar zorlanmadan yönleri bilebilmektedir. Deutscher (2014: 199) çok uzak yerlere götürülen Guugu Yimithirr konuşucularının yön hislerini önemli oranda yitirdiklerinden ve güneşin artık doğudan doğmadığını düşündüklerinden sözetmektedir. Yapılan araştırmalar bu insanların *batı, doğu, kuzey, güney* sözcükleri dışında yerlerini *bazı ağaçların köklerinin bazı taraflarındaki açıklık-koyuluk farkı, beyaz karıncaların yuvalarının yönü, mevsimine göre rüzgârların yönü, yarasaların ve bazı göçmen kuşların uçuş yönü* gibi doğal olaylara göre belirlediklerini göstermektedir (agy.). I. Kant 1786'da buna benzer düşünceleri dile getirmiştir:

Orientierung ist geographisch nur möglich, wenn man auf das zurückgreift was zum einen objektiv in der umgebenden Weltgegend beobachtbar ist und zum anderen welche subjektive Gefühle bzw. Untersuchungsgründe man in einer Orientierungsphase hat. In dem Sinne sind subjektive „Voraussetzungen" unerlässlich, weil sonst „selbst der Astronom, wenn er bloß auf das was er sieht und nicht zugleich was er fühlt Acht gäbe, würde [er] sich unvermeidlich desorientieren" (Interessensяäume 2019).

4. DURUM VE İLGEÇLER

G. Zifonun'a dayandırılan görüşe göre (Bak. Wiese 2004:15) "Präpositionen sind 'transitive Adverbien' (GDS 2077), sie 'nehmen Ergänzungen', die … als (syntaktische) Objekte bezeichnet werden sollen." Yani ilgeçler geçişli belirteçlerdir ve sözdizimsel nesne diye adlandırılabilecek nesneler / tümleçler alırlar. Adlarından da (ilgeç, Verhältniswort, Präposition, Postposition) anlaşıldığı üzere ilgeçler, anlamsal – dilbilgisel açıdan eksiksiz bir tümce oluşturabilmek için eylemin / yüklemin gereksinim duyduğu adsal bir ögeyi eylem doğrudan kendine bağlayamıyorsa, bu bağlama ve ilgiyi/ilişkiyi kurma görevini üstlenirler. Almanca *neben, nebst, zwischen, hinter, vor, über, unter, auf* gibi yer ilgeçleri (Lokalpräpositionen) bunun için en iyi örneklerdendir.

İlgeçler, dilbilgisel yerleştirmede çok önemli bir işlev üstlenirler. Grießhaber'in (1999: 44) J. Schröder'den aktardığına göre dilsel incelemelerde dildışı gerçekliğin dilde yansı(tıl)ması söz konusudur. Dolayısıyla ilgeçlerin incelenmesinde aslında biz diyalektik kategoriler olan *yer, zaman* ve *neden* (Raum, Zeit, Grund) gibi belirteçlerle ilgileniyoruz. Bu nedenle somut boyutlara sahip fiziksel bir yer kavramına ihtiyaç vardır. Ancak bu sayede dildışı gerçekliğin ögeleri dilsel açıdan yerleştirilebilir. Keza Grießhaber'in (1999: 61-62) dikkat çeken farklı bir bakış açısı olarak A. Herskovits'in *prototip anlambilimi* ve *bilişsel dilbilim*e dayalı görüşleri şöyle özetlenebilir: "Lokative Ausdrücke sind im einfachsten Fall Ausdrücke aus einer Präposition und zwei NP's" (Grießhaber 1999: 61). Yani yer bildirimleri ya da dilsel yerleştirmeler en yalın haliyle bir ilgeç ve iki ad öbeğinden (iki adsal ögeden) oluşur. Örnek olarak verilen *the spider on the wall* (die Spinne an der Wand) öbeğinde *the spider, on* ilgecinin öznesi, *the wall* ise *on* ilgecinin nesnesidir.[12] Özne, yerleştirilen varlığa (lokalisierte Entität), nesneyse gönderimin özdeşliğine (Referenz-Identität) gönderimde bulunur. Farklı uydurma ve değiştirme süreçleriyle bütün kullanımların türetilebileceği geometrik bir düşünce, bu anlamsal betimlemenin özünü oluşturur. Bir ilgeç kullanıldığı zaman ilişkilendirilen nesneler geometrik şekiller, idealleştirmeler ve seçimler / elemelerle geometrik nesnelere yansıtılır. Buna göre yersel bir bildirimin geometrik anlamı, nesnelerin geometrik betimlenmesinde kullanılabilecek ilişkiye sahip bir önermedir ve bu önermenin sonucu şu iki dönüşüm olabilir: a) yakın veya farklı bir sonuç verebilecek anlam kayması, b) temel ideal anlamda derece farkı yaratan kısmi bir anlam kayması. Herskovits'in bu bilişsel yaklaşımının prototip anlambiliminden farklı yanı, prototip anlambiliminin söz konusu kategoriyi en iyi temsil eden somut bir ögeden hareket etmesidir; oysa ilgeçlerin anlamı genellikle çok zayıf olduğundan dolayı aynı oranda soyutturlar (Bak. Grießhaber 1999: 62). Durumun ad üzerine yansıması yalın bir biçimde (reiner Kasus)[13] gerçekleşebileceği gibi – yukarıda birçok örnekte gördüğümüz üzere – ilgeçler yoluyla da olur (adpositionaler Kasus).[14] Almancadaki ad durumlarının getirilmesinde her iki yol çok yaygındır (Bak. Balcı 2012; 2013). Helbig&Buscha'nın (2013: 255) verdiği *Er schreibt seinem Vater einen Brief* ve *Er schreibt an seinen Vater einen Brief* örneklerinde görüldüğü gibi anlam farkı yaratmayabilir: Buna karşılık ilgeç kategorisi Türkçede çok zayıftır ve ilgeç gerektiren eylem sayısı çok düşüktür.[15] Dolayısıyla yer bildirme ilişkilerinin çoğunu *yanına, yanında, yanından, üzerine, üzerinde, üzerinden, altına, altında, altından, içine, içinde, içinden, dışına, dışında, dışından, etrafına, etrafında, etrafından* gibi – yönelme/bulunma/çıkma durum ekleriyle türetilen yer belirteçleri yerine getirir.

Durumun salt biçimsel ya da içeriksel bir kategori olduğunu söylemek mümkün değildir. Örnek olarak Almanca Genitiv biçimsel açıdan eksiz (der Frau), -en ekiyle (des Menschen), -ns ekiyle (des Namens), -es ekiyle (des Buches), -s ekiyle (des Büros), -n ekiyle (des Kunden) gerçekleşirken, anlamsal açıdan sahiplik (Besitzer: die Bücher *des Mannes*), etkilenme (Patiens: Wir klagen ihn *des Diebstahls* an), algılama nesnesi (Experiencer: Selma erinnert sich *der Vergangenheit*) vs. olabilir.

4. SONUÇ

Değişik dillerde durumu gösteren çeşitli ekler vardır. Durum ekleri (Kasusendungen, Kasussuffixe, Kasusmerkmale) Türkçede oldukça yalınken ve sadece ses uyumu (Vokalharmonie: adamdan, yer*den*) ile bir sesin kendisinden sonra gelen sesi söyleyiş yeri açısından kendine benzetmesi (progressive Assimilation: koltuk*t*an, sebep*t*en)

12 Aynı şekilde *die Spinne an der Wand* öbeğinde *die Spinne, an* ilgecinin öznesi, *die Wand* ise *an* ilgecinin nesnesidir.
13 Der Automechaniker wartet *die Maschine* / Sözlerin *bana* dokundu.
14 Die Fahrgaeste warten *auf die Maschine* / Çocuklar *anneye doğru* koşuyor.
15 Örneğin şu iki tümceyi karşılaştıralım: *Düşmana karşı savaştık* olur, ama *Düşmana savaştık* yanlıştır; yani bu anlamıyla savaşmak, ilgeç gerektiren bir eylemdir.

halinde değişime uğrayabiliyorken, Almancada durum o kadar karmaşıktır ki Almanca öğrenenler açısından büyük bir engel oluşturmaktadır. Zira çekim ekleri tekil-çoğula (das Auge – die Augen), dilbilgisel cinsiyete (der Bauer, das Bauer, die Karre, der Karren) ve adların çekim kategorilerine göre (schwache / starke / gemischte / adjektivische Deklination) değişmektedir.

KAYNAKÇA

Balcı, U. (2012): Wechsel der Diathese im Türkischen und im Deutschen: Gemeinsamkeiten und Unterschiede in der Passivierung. *Klagenfurter Beiträge zur Sprachwissenschaft* 37-38. S. 7-21.

Balcı, U. (2013): Direkte und indirekte Objekte im Deutschen und im Türkischen. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*. 8 (1), 871-879.

Banguoğlu, T. (2007): *Türkçenin Grameri.*8. Baskı. TDK Yayınları, No: 528. Ankara.

Bußmann, H. (2008): *Lexikon der Sprachwissenschft.* Alfred Kröner Verlag. Stuttgart.

Dürr, M./Schlobinski, P. (2006): *Deskriptive Linguistik. Grundlagen und Methoden.* Vandenhoeck&Ruprecht. Göttingen.

Deutscher, G. (2014): *Im Spiegel der Sprache. Warum die Welt in anderen Sprachen anders aussieht.* 4. Aufl. Deutscher Taschenbuch Verlag. München.

Ergin, M. (1988): *Türk Dil Bilgisi*. Bayrak Basım / Yayın / Dağıtım. İstanbul.

Erben, J. (1984): *Deutsche Syntax.* Eine Einführung. Peter Lang. Bern u.a.

Gencan, T. N. (2001): *Dilbilgisi*. Ayraç Yayınevi. Ankara.

Grießhaber, W. (1999): *Die relationierende Prozedur. Zu Grammatik und Pragmatik lokaler Präpositionen und ihrer Verwendung durch türkische Deutschlerner*. Wazmann Verlag. Münster.

Helbig, G. / Buscha, J. (2013): *Deutsche Grammatik. Ein Handbuch für den Ausländerunterricht.* Klett-Langenscheidt. Berlin u.a.

İpek, B. (2008): Türk Dilinde Vasıta Hâli. Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi. Sayı 23, s. 63-97.

Korkmaz, Z. (2003): *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi).* TDK Yayınları: 827. Ankara.

Köller, W. (1988): *Philosophie der Grammatik.* J. B. MetzlerscheVerlagsbuchhandlung und Carl Ernst Poeschel Verlag. Stuttgart.

Vardar, B. v.d. (1988): *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*. ABC Kitabevi. İstanbul. İzmir. Ankara.

Weinrich, H. (1993). *Textgrammatik der deutschen Sprache.* Dudenverlag. Mannheim.

Wiese, B. (2004): *Über Lokalisationssysteme. Zur Struktur des Inventars der deutschen Lokalpräpositionen mit Berücksichtigung finno-ugrischer Lokalkasussysteme.* http://publikationen.ub.uni-frankfurt.de/frontdoor/index/index/docId/11815 (file:///C:/Users/Lenovo/Downloads/IDS_Ueber_Lokalisationssysteme%20(1).pdf) (Erişim tarihi: 06.09.2018).